

AUTORITA TVŮRČÍHO ČINU

Michal Černík

Na IV. sjezdu SČS byly ve zprávě, přednesené s. Skálou, zdůrazněny základní dlouhodobé úkoly, z nichž se cílevědomě rozvíjí činnost našeho Svazu českých spisovatelů. Připomenu je pouze bodově. Na prvním místě jde především o tvorbu, o tvůrčí otázky, o podporu vzniku nových literárních děl a vytváření optimálních podmínek pro spisovatelskou práci. Za druhé jde o rozšiřování vzniklých hodnot, o jejich propagaci a přibližování čtenářům. Za třetí o výchovu čtenářů, o ovlivňování jejich vkusu a myšlení. Za čtvrté o vyhledávání nových literárních talentů a působení na jejich umělecký růst. Tyto základní úkoly jsme po sjezdu rozpracovali do rámcového plánu a jsou konkretizovány v ročních plánech.

Chci připomenout i usnesení III. sjezdu Svazu československých spisovatelů, které uložilo našim národním svazům založení literárních týdeníků a časopisů pro mladé, jejichž mnohaletou absenci cítili spisovatelé i čtenářská veřejnost jako velký dluh naší literatury. Od ledna 1988 vychází samostatný literární týdeník *Kmen*, jehož vydavatelem je Svaz českých spisovatelů. Připravujeme měsíčník pro mladé autory s názvem *Iniciály*. Měl by vycházet od ledna 1990. Usnesení federálního sjezdu rovněž doporučilo našim národním svazům, aby se zabývaly otázkou členství nejvýznačnějších spisovatelů dosud stojících mimo náš spisovatelský svaz. V období po sjezdu byli za členy přijati například Bohumil Hrabal, Jiří Šotola, Zdeněk Kriebel, Oldřich Daněk, Václav Lacina, Miroslav Holub, Jiří Jobánek, Adolf Branald, Ivan Kříž, Ludvík Kundera, Miroslav Horníček, Jana Štroblová, Jaroslav Foglar. Výbor SČS uložil členské komisi, aby projednala možnosti přijetí za členy Svazu s dalšími spisovateli.

Na našich spisovatelských sjezdech se mnohokrát hovořilo o nedostatečné společenské vážnosti literatury, spisovatelů a našeho svazu. Získání společenské vážnosti stojí především na samotné kvalitě díla. Je třeba si uvědomit, že i přes tento zúžený manévrovací prostor vznikala v sedmdesátých a osmdesátých letech v naší literatuře díla nesporné hodnoty a že do literatury znovu pozvolna vstupovala na základě své práce a postojů celá řada spisovatelů, jako Seifert, Hrabal, Mikulášek, Šotola, Körner, Vostrá, Holub, Skácel, Brukner, Fried, Ptáčník, Branald a další. Nelze proto souhlasit s názory některých mladých kritiků a autorů, kteří odmítají vše, co vzniklo v naší literatuře za posledních dvacet let. Toto apriorní odmítnutí

je odrazem názorové dezorientace a nemá nic společného s kritikou. Vydobytí společenské vážnosti literatury, spisovatelů a našeho svazu stojí i na získání veřejné a nevynucené autority systému literárních hodnot a na vyřešení některých palčivých problémů týkajících se především těch spisovatelů, kteří se octli mimo literární dění a nepublikovali. Následky restriktivního dopadu na literaturu jsme řešili, a to zdůrazňuji, v souladu s kulturní politikou naší strany.

Na zasedání předsednictva SČS v září loňského roku jsme pověřili časopis *Kmen*, aby průběžně ve svých číslech rozvinul diskuse o české literatuře za posledních čtyřicet let. Cílem diskusí je docílit celistvého a nedeformovaného pohledu na naši literaturu za posledních čtyřicet let, který je z různých příčin neúplný. Musíme zhodnotit ve vzájemné kontinuitě léta padesátá, šedesátá a sedmdesátá a celé toto období ve vztahu k literárnímu vývoji let třicátých a dvacátých. Každé z posledních desetiletí bylo poznamenáno tu více tu méně deformacemi hodnotových kritérií, a to dogmatickými, voluntaristickými, či naopak pravicově revizionistickými. Nesmíme ani zamlčovat některá rozporuplná jména naší literatury, především z konce šedesátých let, a tvorbu těchto autorů obházet, jako by neexistovala. Nyní v časopisu *Kmen* vyjde první část diskuse. Chápejte ji jako první krok názorového ujasňování a překonávání selekcionismu. Skutečně celistvé a objektivní literárněkritické zhodnocení musí provést odborná pracoviště. Nemyslím si však, že by stupeň deformací způsobil takový chaos kritérií, abychom teď přehodnocovali z rubu na líc a opačně. Jsme už dostatečně poučeni z minulých událostí, abychom se vyvarovali případných extrémů. Navrácení a zhodnocení děl, která se opomíjela, musí být nedílnou součástí procesu zpevňování systému literárních hodnot, jehož základním kritériem jsou marxisticko-leninské principy socialistické umělecké tvorby.

S tím souvisí i otázka spisovatelů, kteří stáli mimo společenské a literární dění a nepublikovali. V loňském roce na říjnovém zasedání výboru SČS jsme se touto otázkou zabývali a jsme toho názoru, že nic nestojí v cestě, aby v souladu s jejich dnešními občanskými postoji byly vytvořeny podmínky pro jejich návrat do literatury s možností publikovat svá díla. Chci upozornit, že s tímto aktem se ještě nespojuje členství v SČS. Na zasedání výboru jsme si rovněž ujasňovali postoje k politicky rozporuplným spisovatelům a k spisovatelům světonázorově odlišným, jejichž dílo je již uzavřeno a nebylo dostatečně zhodnoceno ve vývoji české literatury. Doporučujeme uvážít vydání jejich nejvýznamnějších humanisticky orientovaných děl. Nakladatelství Československý spisovatel má už ve svých edičních plánech zařazena díla Jakuba Demla, Jana Zahradníčka,

Jaroslava Durycha, Ludvíka Aškenazyho, Edvarda Valenty, Egona Hostovského, Bohuslava Reynka, Jana Čepa, Františka Křeliny a dalších autorů. Rovněž jsme se zabývali otázkou prohibit. V červenci roku 1987 zasedala komise pro knižní fondy, v říjnu roku 1988 zasedala podruhé a v lednu tohoto roku dalo příslušné oddělení MK ČSR pokyn vrátit převážnou část titulů více než sta autorů zpátky do veřejných knihoven.

Zvlášť citlivou otázkou, kterou jsme se zabývali na zasedání výboru, je literatura tzv. vnitřní a vnější emigrace. O této literatuře vlastně mnoho nevíme. Neznalost nás odzbrojuje na literárních setkáních u nás i v zahraničí. Není tajemstvím, že určitou část čtenářské veřejnosti zajímá právě literatura těchto autorů, kolem nichž se v zahraničí vytvořil falešný mýtus jediných reprezentantů české literatury. Například na setkání bohemistů zde na Dobříši jsme dostávali otázky, zda budeme vydávat Milana Kunderu, Škvoreckého, Havla, Vaculíka, Klímu apod. Je to především problém politický, a tedy i záležitost samotných autorů a jejich vztahu k naší společnosti. Výbor SČS posoudil otázku české literatury vydávané v zahraničí (emigrantské literatury a literatury vnitřní emigrace) a ukládá komisi pro literární vědu a kritiku, aby provedla kritické analýzy této literatury. Nechceme z této záležitosti dělat kampaň. Kroky, které dnes podnikáme k normalizování vztahů, jsou dostatečnou motivací k tomu, aby i autoři paralelní literatury znovu zvážili své postoje vůči naší společnosti, vůči naší literatuře, a uvědomili si možnost další volby. Ve zprávě na 10. plenárním zasedání ÚV KSČ, přednesené s. Fojtíkem, je přesně řečeno: „Naše společnost se nezříká žádného umělce, pokud on sám se jí nezříká a nestaví se k ní zády.“

Formování nového vědomí literatury je záležitostí nejen našeho svazu, ale i sdělovacích prostředků a propagandy, nakladatelství a odborných vědeckých pracovišť. Musí se promítnout v oblasti literárněkritické a v publikační praxi. Především bude nutné doplnit literární příručky a slovníky a v budoucnu uvažovat o novém zpracování učebnic a dějin literatury. Posun k zobektivnění stavu naší literatury a proces překonávání rozporů však neznamená, že jako SČS budeme ustupovat ze svých zásad. V současné české literatuře usilujeme o integraci všech zdravých tvůrčích sil, jejichž program je v souladu se socialistickými zájmy.

*

Ani jeden z našich dosavadních časopisů – Kmen a Literární měsíčník – nemá zatím takovou podobu, která by splňovala náročné představy o literatuře a její úloze v dnešním společenském dění. Na adresu Literárního měsíčníku bylo v posledních dvou letech vzneseno nemálo kritiky týkající se především malé čtenářské přitažlivosti, nenápadité grafické

úpravy, přemíry zařazovaných materiálů a absence mnohostrannější výměny názorů, polemik, recenzí, diskusí zaměřených na aktuální otázky literatury. Je však třeba říci, že Literární měsíčník si po celé roky zachoval důslednou marxisticko-leninskou orientaci a politickou odpovědnost, koncepčně rozvíjel program SČS a stranické kulturní politiky, nikdy nepodlehla laciné podbízivosti. V číslech posledního ročníku časopis vykročil ze své strnulé koncepce k dynamičtější prezentaci současné literatury, snaží se více komunikovat se čtenáři. Na posledním zasedání předsednictva SČS se projednával návrh šéfredaktora Vladimíra Kolára na novou koncepci LM. V návrhu se upřesňuje aktuálnost ideové a umělecké orientace časopisu a otázka jeho kvalitativní obsahové a grafické proměny.

Nově se formující časopis Kmen se už od prvních čísel stal čtenářsky přitažlivým, upoutává na sebe pozornost otevřenou kritičností, nápaditostí, a přináší řadu podnětných materiálů. Ve snaze reagovat na společenské dění však často publikuje levně atraktivní materiály, články s řadou subjektivních soudů, či umožňuje vedení neproduktivních, nekonstruktivních sporů. Před Kmenem stojí úkol nejpodstatnější. Musí přejít od živelné a chaotické reflexe současného dění k jeho koncepčnímu ujasnění v nejšířším slova smyslu.

Těžiště literárních časopisů musí spočívat především v prezentaci současné literatury a v myšlení o ní. Myšlení o literatuře je i myšlením o společnosti, o aktuálních problémech doby a člověka. V časopisu je bezpodmínečně nutná otázka nastolování kritérií, otázka, co přijmout, co odmítnout, otázka výběru a redigování příspěvků i zadávání příspěvků spisovatelům a jejich podněcování ke spolupráci. Pokud časopis dává průchod pestré paletě názorů, pak musí vyjadřovat i své vlastní názory. Bez vyjádření a obhajoby vlastních pozic – politických, filozofických, estetických – časopis riskuje, že zůstane ve stadiu pouhé reprodukce směsice názorů, ve stadiu živelnosti a chaotičnosti. V pluralitě názorů je povinností redakce, aby si zachovala schopnost rozlišovat a hodnotit, schopnost oddělovat problémy od pseudoprotblémů, schopnost respektovat odlišný názor a zachovat si právo nesouhlasit s ním, schopnost zaujímat své pozice a stanoviska. Je to umění vést dialog o podstatném, zachovávat podstatu sporu a dodržovat jeho kulturní a korektní vedení. Redakce nesmí připustit, aby se spory odvíjely v poloze osobního nepřátelství a demagogické argumentace, v poloze předpojatosti a invektiv, či jak říkáme „praní špinavého prádla“. Jednohlasné kolektivní vědomí nás přivedlo k omylům, které však nelze napravovat tak, že někteří jednotlivci ve snaze očistit se či ve snaze identifikovat viníka si teď budou navzájem předhazovat tu větší, tu menší díl spoluviny. Způsoby takového vedení sporů jsou před

veřejností jen diskreditací časopisu, samotných spisovatelů i SČS jako vydavatele.

(..)

*

Názor svazu na literární tvorbu každoročně objektivizujeme a sumarizujeme jak při udělování uměleckých cen, tak při veřejném bilancování. Ptáme se dnes především, podobně jako naši čtenáři, do jaké míry se literatura účastní svými díly na utváření pravdivého, historicky spravedlivého obrazu naší společnosti a na její aktivizaci, s jakou uměleckou pomocí reaguje na konfliktní a problémové jevy.

Můžeme říci, že literatura se nyní osvobozuje ze zjetí dobových modelů, že začíná překonávat konvence a stereotypy myšlení. Odkrývá ty vrstvy skutečnosti, které se zamlčovaly, dochází k odtabuizování témat. Sílí její poznávací a signalizační funkce. Jako příznačný a v zásadě progresivní jev zaznamenáváme nový příliv tzv. horké prózy ze současnosti s kritikou různých deformujících vlivů. Myšlenky dnešních společenských přeměn a nového chápání světa, které skrytě žily v každém z nás, si pozvolna získávají plnoprávný a neomezovaný prostor. Projevuje se to především v poezii, v jejím uvědoměném osvojování světa a v její vůli vyjádřit základní pocity naší doby. Pravda básnická se dostává do dialogu s realitou. Stále však čekáme na společenský román, který by v širokém epickém záběru vypovídal o podstatných problémech našeho života. Stále u nás živoří esejistika a všechny žánry umělecké publicistiky. Oceňujeme nová díla literatury faktu, která jsou zaměřena na pátrání po historické pravdě. Potřebujeme však i odvážné průniky do současnosti. Máme co nabízet literatuře pro děti a mládež, a to v žánrové zastoupenosti a námětové pestrosti, pozornost na sebe upoutává dramatická tvorba svou vysokou uměleckou hodnotou.

Naše literatura prožívá produktivní období, těší se přízni čtenářů, avšak má stále nedostatek děl, která by pro svou mimořádnou kvalitu představovala z daleka viditelné orientační body. V letošním roce se to konkrétně projevuje tím, že nenavrhneme žádné dílo na státní cenu Klementa Gottwalda.

*

Prožíváme období společenských přeměn, kdy si klademe otázku nové podoby socialistického zřízení a zároveň i otázku podoby demokracie, s jejímiž vymoženostmi se učíme zacházet. Dochází k renesanci marxisticko-leninských myšlenek a k hledání forem, jak tyto myšlenky převést do praxe. Dochází k bilancování přítomnosti nad minulostí. Najednou všichni začínáme objevovat chyby minulosti, jako bychom o nich nevěděli, a podíváme se pravdám, o nichž se mlčelo. Trpká ironie spočívá v tom, že nyní

musíme přehodnocovat a revidovat svoje názory a být tolerantní k jevům, které jsme ještě nedávno odmítali jako škodlivé. Mnozí jsou zmateni. Nová skutečnost je zaskočila, nedovedou přijmout změny ve filozofických přístupech a politických vztazích, nedovedou si nové jevy srovnat do vlastní koncepce světa budované celá desetiletí. Někteří dokonce odmítají proces společenských přeměn s utkvělou představou, že se ustupuje od socialistických principů, a na veřejnosti pak ideově dezinterpretují i úsilí našeho svazu. Trpkou ironií je i to, že se mnozí chopili procesu společenských přeměn jako své vlastní příležitosti ukázat před veřejností svou odvalu, svou přestavbovost, což je často jen pouhá kompenzace dřívějších dogmatických či utilitárních postojů.

Musíme si přiznat, že v naší společnosti došlo u části veřejnosti ke krizi důvěry v politiku strany a v myšlenky socialismu, že došlo – zvláště u velké části mládeže – k ideové dezorientaci. Jako spisovatelé si kládeme otázku, do jaké míry jsme schopni vstoupit do procesu společenských přeměn, jak jsme schopni tento proces iniciovat a jaké zvolíme přístupy ke všem složitostem přestavby. Známe chyby minulosti a nyní musíme přikročit k jejich analýzám jako k existenční nevyhnutelnosti a k jejich nápravám. Otevřeli jsme problémy a nyní v tlaku protikladných názorů hledáme způsoby jejich řešení. Započal se proces ujasňování kvalitativně nového systému literárních hodnot. Zatím jsme na samém počátku. Do procesu společenských přeměn tu vstupují osobní spory, tu boje vášní převažují nad věcným dialogem a argumentací, tu vypjatý radikalismus svádí k ukvapenému řešení současných problémů, tu dochází k mylnému chápání demokracie. Vytváří se psychóza neklidu, projevují se i tendence k živelnosti a k bezbřehému liberalismu. Nic z toho neprospívá ani literatuře, ani společnosti, jedna krajnost může lehce sklouznout do krajnosti druhé a celý vývojový proces jen zbrzdit. Každý z nás by měl považovat za svou nikým nepřikázanou povinnost vstupovat do procesu společenského myšlení a přispívat k jeho zdravému vývoji jako umělec i jako občan. Zároveň by si každý z nás měl uvědomit hranice své politické kompetence, měl by si vymezit míru vlastní odpovědnosti a spoluodpovědnosti a učit se respektovat reálné možnosti. Imperativ reality je silnější než my.

Před naším svazem stojí nelehké úkoly. Se zpožděním nejméně deseti let jsme nastolili základní problémy, jejichž řešení jsme vytyčili jako konkrétní program. Jedná se především o plné normalizování vztahů v naší literatuře, o integraci všech zdravých tvůrčích sil a o formování kvalitativně nového systému literárních hodnot. Proces krystalizace k objektivnímu stavu v naší literatuře je procesem překonávání konzervatismu, názorové monopolizace, živelného oportunismu a dalších překážek

přestavby. Úkoly jsou příliš vážné a je třeba je povýšit nad osobní vztahy a zájmy, nad nastolování pseudoproblémů a nereálných požadavků. Chci vyjádřit přesvědčení, že i při rozdílnosti názorů dojdeme k společnému poznání, co je třeba udělat, a že se nám podaří soustředit své síly na otázky opravdu podstatné. Nechme vyprchat své emoce a vsaďme na sílu rozumu, na autoritu myšlenky a autoritu tvůrčího činu.

Ze zprávy přednesené na plenární schůzi členů SČS (kráceno).

(Kmen 2 /8/, 1989, č. 11, 16. 3., s. 1 a 3)

VYPELICHANÝ HAVRAN

Jiří Trávníček

Jedno se Skálově poslední sbírce Havran nepřilétá s květinou (Čs. spisovatel 1988, vyšlo letos) upřít nedá, a sice, že ctí kompoziční linii: je z ní patrné, že Ivan Skála měl při koncipování této knížky na mysli celek, že mu nešlo jen o zřetězení básní, ale o to, aby se dobral prokomponované sbírky. Tím však výčet aktivit tohoto opusu budiž uzavřen.

Skálovo expoé se nese ve znamení odkrývání časových vrstev, návratů zpátky, prostoupení vlastních výpovědí motivy uplývání, mizení. Ve druhém oddílu se autor zase snaží o sebevymezení skrze básníky a umělce, ke kterým cítí náklonnost (Petrarca, Chagall, Sibelius aj.) a ve třetí části pak se proměňuje v nového bukolika, který potřebuje v několika náladových momentkách udělit přírodě, co její jest. – Zatímco vzpomenuť verše lze nazvat vlažným a mírně nastiňovaným kroužením a brouzdáním v krajinách tradičního lyrismu, jako potkávání a opětné míjení Skálova „co“ a „jak“, pak v další části to básník „rozpaluje“ už naplno, bez stafáže motivů času, přírody a návratů, a vzpomenuť rozměry („co“ a „jak“) se zde od sebe rozdělují s platností zcela definitivní.

Tvůrcův svět má podobu jednou provždy zřejmě již hotovou: černá a bílá jsou dány; „dolarové tvrže“, našminkovaná Paříž atd. se zde ocitají s jasnými definitivami – bez nároků na odvolání. Vidění získává obrysy